
Az 1848 előtti Magyarország képe a francia sajtó tükrében

A kötet szerzője Szász Géza, a Szegedi Tudományegyetem Francia Tan-
székének egyetemi docense, aki francia–magyar közös doktori képzés ke-
retében *L'image de la Hongrie en France dans les récits de voyage et dans
la presse, 1837–1847* (Magyarország képe Franciaországban az utazási iro-
dalom és a sajtó tükrében, 1837–1847) című munkájával szerzett doktori
fokozatot francia irodalomból és történelemből 2002-ben mindkét ország-
ban. Gazdag történelmi munkásságának hangsúlya a XVIII–XIX. századi
francia–magyar kapcsolatok bemutatására esik, amelynek eredményekép-
pen túlzás nélkül kijelenthető, hogy ennek a témakörnek elsősorban ma-
gyarországi szakértőjévé nőtte ki magát az elmúlt évtizedek során. Az általa
tanulmányozott témakörnek ezidáig három könyvet szentelt,¹ melyekben
elsősorban az útleírások és a mögöttük meghúzódó történelmi háttér bemu-
tatására koncentrált, jelen művében viszont korábbi kutatásai logikus foly-
tatásaként a korabeli francia sajtót, mint történelmi forrást helyezi előtérbe.

Könyve bevezetőjében a szerző nem csupán a témához kötődő saját ku-
tatásairól ejt szót, amelyekkel érzékelteti a vizsgált területen való jártasságát
és bevezeti az olvasót a francia–magyar kapcsolatok eme speciális fejezeté-
be, hanem kiemelkedő lelkiismeretességgel bemutatja azokat a más szerzők
névéhez fűződő kutatási előzményeket is, amelyek közvetett vagy közvetlen
módon megalapozták saját munkájának elkészítését. Mindemellett részlete-
sen kitér a kötet elkészítése során alkalmazott kutatási módszerére is, vagyis
az 1837 és 1848 között Franciaországban megjelent legjelentősebb, illetve
legjellemzőbb újságok szisztematikus átvizsgálására, amelynek eredménye-

1 *L'image de la Hongrie dans les récits de voyage et dans la presse en France, de mille huit cent trente-sept à mille huit cent quarante sept* [Magyarország képe a franciaországi utazási irodalomban és sajtóban 1837-től 1847-ig]. Université de Lille, Lille, 2003.; *Le récit de voyage en France et les voyages en Hongrie (XVIIIe–XIXe siècles)* [A franciaországi utazási irodalom és a magyarországi utazások (XVIII–XIX. század)]. JATEPress, Szeged, 2005.; „Ki fog itt segíteni?” A reformkori Magyarország képe a francia útleírásokban. JATEPress, Szeged, 2016.

képpen ki tudta szűrni azokat a cikkeket, amelyek Magyarországról vagy magyarokról szóltak. Ennek a tevékenységnek köszönhetően mintegy kétszáz szöveget sikerült összegyűjtenie, amely már olyan korpuszt alkot, amelynek segítségével hiteles, még ha – mint a szerző is hangsúlyozza – nem is teljes korabeli francia Magyarország-képet lehet rekonstruálni.

A könyv első fejezetében Szász bemutatja a júliusi monarchia idején működő francia sajtót, amelynek fő jellemzője, hogy a demokratikus irányba változó politikai szabályozásnak köszönhetően sokkal nagyon számban (1845-ben hozzávetőleges ezer sajtótermék látott napvilágot az országban) jelent meg és sokkal szélesebb olvasóközönséghez jutott el, mint a korábbi időszakokban. A tömeges megjelenést és terjesztést a technikai újítások (gőzgépek, fából készült papír stb.) nyomdaipari bevezetése segítette elő, amelynek köszönhetően az újságok példányszáma és földrajzi elterjedtsége is ugrásszerűen megnövekedett. Ezzel párhuzamosan a korszak oktatási reformjainak eredményeképpen nagyszámú potenciális olvasóréteg alakult ki, amely igényelte a naprakész tájékoztatást Franciaország és a világ eseményeiről. Az olvasói igényeknek megfelelően különböző típusú sajtótermékek jöttek létre, a szerző pedig ezen kategóriák legjellemzőbb képviselőinek felhasználásával végezte el kutatásait. A történelmi, politikai, kulturális és szociológiai háttér jobb megismerése végett egyenként mutatja be a felhasznált sajtótermékeket, majd pedig közreadja és elemzi az azokban közzétett, a kutatás szempontjából releváns – vagyis magyar vonatkozású – információkat.

Az első újság, amelyet a szerző megvizsgált, a *Revue de Paris* (Párizsi Szemle) volt, amelyet 1829-ben alapítottak és 1845-ig működött. Fennállása során francia és külföldi irodalmi művek és politikai tárgyú írások számára biztosított megjelenési lehetőséget, ebből kifolyólag elméletileg számos olyan tanulmány is napvilágot láthatott oldalain, amelyek Magyarországgal foglalkoznak. A valóság ehhez képest jóval szerényebb eredményeket tartogatott: az újságban mindössze két alkalommal (1840-ben és 1845-ben) említették meg Magyarországot. Ezekben az írásokban egy európai szemmel elmaradott ország képe bontakozik ki, amelyben a nemesség tartja kezében a helyi irányítást, de a jelentősebb döntések Bécsben születnek, ahol a jó szándékú osztrák vezetés közigazgatási lépései gyakran szembekerülnek a magyar nacionalizmussal, amely kiélezi a két fél közti ellentéteket. Mivel ezekben az esetekben egyértelműen német (vagy osztrák) forrásokból származó – tehát egy bizonyos nézőpontot tükröző – információkat ismételnék meg, érdemi hiteles információ ezúton nem jutott el a francia olvasókhoz.

A *Revue des Deux Mondes* (Két Világ Szemléje) szintén 1829-ben jött létre és gyorsan az elsőszámú irodalmi és filozófiai lappá nőtte ki magát,

amely történelmi és politikai kérdésekkel is foglalkozott. A szellemi elitet megcélzó kiadvány, amelyben egyebek mellett *Hugo*, *Balzac*, *Sand* és *Musset* is publikált, komoly népszerűsége tett szert, 1848-ban már 3000 előfizetője volt, amely igen magas szám volt a korban. A szerző által vizsgált időszakban viszonylag sok, összesen 11 olyan írás jelent meg az újságban, amelyekben magyar témákat említenek. Ezek közül három ugyanannak a szerzőnek, *Cyprien Robert*nek a műve, aki a közép-európai régióban tett utazásainak tapasztalatait osztotta meg a folyóirat olvasóival. Ezek egyik vitathatatlan előnye volt, hogy egyéb információforrások mellett saját tapasztalaton alapultak és kisebb tévedések mellett jól mutatták be a Habsburg államnak Magyarországhoz kötődő belső konfliktusait, amelyek elkerülhetetlen politikai reformokat tettek szükségessé a szerző szerint. Nem kevésbé jelentős *Hyppolite Desprez* négy írása, melyek közül kettő egy közép-európai utazás élményeit és tanulságait adja közre. Érdekes módon ezek központi témáját a Magyar Királyságon belüli nemzetiségi problémák képezték, amit a kortárs szerző éles szemmel ismert fel és adott közre, miközben reményét fejezte ki, hogy a magyar nemesség progresszív tagjai megoldást találnak majd erre a kérdésre, amely az itt élő népek számára kulcsfontosságú lehet az osztrák és orosz birodalom árnyékában.

A szerző által megvizsgált harmadik újság az 1833-ban alapított *Magasin pittoresque* (Festői Magazin) volt, amely a kevésbé művelt széles olvasóközönség számára kívánt hasznos tudományos ismereteket átadni leegyszerűsített és szórakoztató formában. A formátum sikerességét és a közönség érdeklődését jól bizonyítja, hogy a lap a XX. század közepéig megjelent, amely egyben azt is jelenti, hogy az itt közreadott ismeretek rendkívül széles olvasói körhöz jutottak el. Ebből kifolyólag különösen sokatmondó az a tény, hogy a vizsgált időszak során mindössze négy rövid írás említi meg Magyarországot, ráadásul az ezek által közreadott információk is hiányosak, esetenként pedig hibásak voltak. A francia nagyközönség általánosságban csupán annyit tudhatott meg ezekből a leírásokból, hogy a magyarok ősei barbárok voltak, országukat – melyet kettészeli a Duna – szlávokkal és németekkel osztják meg, valamint tokaji bort termelnek. Ez a leegyszerűsített kép érdemben nem járult hozzá Magyarország valódi politikai, gazdasági és társadalmi jellemzőinek megismeréséhez.

Az 1830–40-es években volt Franciaországban a politikai sajtó első aranykora, amit jól érzékeltet, hogy 1846-ban csak Párizsban 26 napilap jelent meg összesen 145 ezer példányban, amelyek igyekeztek átfogó módon beszámolni a bel- és külpolitikai fejleményekről az olvasóközönségnek. Természetüknél fogva ezek általában rövidebb, összefoglaló jellegű cikke-

ket adtak közre az aktuális eseményekről, ugyanakkor a földrajzi távolság növekedésével párhuzamosan ezek a hírek egyre ritkábbá és sokkal kevésbé megbízhatóvá váltak. A szerző ennek az újságtípusnak egyik legjelentősebb képviselőjét, az 1789-ben alapított *Journal de Débats* (Vitaújság) című napilapot választotta elemzése eszközeként, amely a korszak egyik legismertebb és legnagyobb példányszámú sajtóterméke volt. Napilapról lévén szó, az összes megjelent szám átnézése meghaladta a külföldön kutató szerző lehetőségeit, ezért kutatásait a legfontosabb magyarországi események időszakaira koncentrálni, nevezetesen 1837-re (politikai perek), 1839–40-re, 1843–44-re, valamint 1847–48-ra (országgyűlések és forradalom). A mintavétel az eredmények fényében kifejezetten jól sikerült, a négy időszak során megjelent cikkek száma ugyanis viszonylag magas: összesen 146. Szász alapos elemzése szerint ezen írásokban 23 témát említenek, melyek közül messze a legfontosabbak az országgyűlések (57 cikk), amelyek mellett kisebb súllyal jelennek meg az útleírások (9 cikk), politikai perek (8 cikk), vasúthálózat (7 cikk), bűnesetek (6 cikk) stb. A politikai élet felbukkanásának gyakoriságát a lap hasábjain az újság érdeklődési köre és a mintavétel logikája is magyarázza, ugyanakkor azonban kétségtelenül ez a téma érdekelt legjobban a *Journal de Débats* olvasóit. Éppen ezért sajnálatos, hogy a számukra átadott információk az esetek többségében ugyanúgy az osztrák álláspontot tükrözték, mint a fent említett többi sajtótermékben, mivel a francia cikkírók egyéb forrás híján az elérhető német nyelvű (osztrák) lapokat használták tájékozódásul, így értelemszerűen azok nézőpontját tették magukévá. Ebből kifolyólag a francia olvasók előtt egy viszonylag elmaradott, de a modernizáció útjára lépett Magyarország képe bontakozhatott ki, amelynek saját nemesi vezetése a bécsi udvarral gyakran szembekerülve próbálja országát a fejlettebb nyugati államokhoz felzárkóztatni. Ennek tükrében minden bizonnyal az 1848-as magyarországi forradalom híre sem okozott volna meglepetést a francia olvasóknak, de erről a fejleményről az újságból nem értesülhettek, mivel az eseménynek nem volt akkora jelentősége az újság szerkesztői számára, hogy helyet kapjon a hírek között.

A szerző arra is hangsúlyt fektetett, hogy a Párizsban kiadott országos sajtó mellett a vidéki lapok magyar vonatkozású írásait is – legalább jelzésszerűen – bemutassa, ezért vizsgálódásait kiterjesztette az Angers-ban kiadott *Précurseur de l'Ouest* (Nyugati Előfutár) című napilapra is. A lap 1840-től kezdve jelent meg, oldalain pedig a helyi és országos hírek mellett a külföldi események bemutatása is helyet kapott. Némiképp meglepő módon a vidéki sajtótermék 1840 és 1848 között viszonylag sokszor, összesen 42 alkalommal tért ki magyar vonatkozású történésekre. Ezek közel egy-

negyede (10 cikk) foglalkozott politikai eseményekkel, mások pedig olyan hétköznapi híreket adtak közre, mint például tüzesetek (8 cikk), bírósági ítéletek (8 cikk), katonai műveletek (5 cikk) vagy földrengések (3 cikk). Általánosságban megállapítható, hogy az újság szerkesztői Párizsból gyűjtöttek be információik többségét, így azokra ugyanazok a jellemzők (elsősorban hiányosságok) voltak érvényesek, mint az országos sajtótermékekre.

Mint a szerző megjegyzi könyve összefoglalójában, a francia sajtó által Magyarországról közreadott kép ahhoz éppen elegendő volt, hogy az olvasók tisztában legyenek annak létezésével, de a francia köztudatban a magyar állam és a magyarok csupán rendkívül periférikus helyet foglaltak el a korszak folyamán.

A kötet végén található részletes irodalomjegyzék és névmutató tovább erősíti azt a benyomást, hogy Szász Géza könyve alapos kutatásokon alapuló, rendkívül igényes elemzés, amely fontos hozzájárulás az általánosságban sajnálatos módon elhanyagolt francia–magyar kapcsolattörténeti kutatásokhoz. Az pedig külön örvendetes, hogy a szerző kiemelkedő franciatudásának köszönhetően a kutatás eredményei a francia történészszakma képviselői számára is elérhetőek, így távlatilag elősegíthetik a témakörben folytatott újabb kutatások kivitelezését mindkét országban.

Géza Szász: *Réformes ou révolution? L'image de la Hongrie d'avant 1848 au miroir de la presse française* (Reformok vagy forradalom? Az 1848 előtti Magyarország képe a francia sajtó tükrében). Centre universitaire francophone, Szeged, 2016. 156 o.

Bene Krisztián